

The Impact of Corruption on Human Development Indices (HDI) in Iran from 2013 to 2021:

An Analytical Perspective Based on Institutional Theory

Hossein Akbari*, **Mohammad Tohidfam****

Arsalan Ghorbani Sheikh Neshin***

Abstract

This study examines the impact of corruption on Iran's human development indices (HDI) during the period 2013–2021. The primary objective is to analyze how corruption negatively affects key HDI components, including education, healthcare, and social welfare. The research poses the central question: How has economic and administrative corruption in governmental and economic institutions influenced Iran's HDI during this period? The hypothesis suggests that corruption, by reducing transparency and efficiency in government institutions, leads to a decline in HDI. Utilizing a descriptive-analytical method and library-based data collection, this study incorporates reports from Transparency International, the World Bank, and the International Monetary Fund. The findings indicate that while some HDI indicators, such as life expectancy and innovation, improved, others, including employment and corruption perception index, deteriorated. The results confirm that corruption acts as a structural barrier with significant adverse effects on human development.

* Ph.D. Candidate of Political Sociology, Kish International Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran, h.akbari5153@gmail.com

** Professor, Department of Political Science, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran (Corresponding Author), Tohidfam_m@yahoo.com

*** Professor, Department of International Relations, Faculty of Law and Political Science, Kharazmi University, Tehran, Iran, ghorbani@khu.ac.ir

Date received: 02/01/2025, Date of acceptance: 25/01/2025

Improving transparency and strengthening oversight institutions are vital for advancing these indices.

Keywords: Corruption, Human Development, Transparency, Corruption Perception Index, Iran.

Introduction

Corruption is a multifaceted global challenge that hinders economic, social, and political progress, especially in developing countries. It undermines institutional efficiency, widens social inequality, and distorts resource allocation. In Iran, between 2013 and 2021, corruption penetrated various governmental and economic sectors, aggravating socio-economic disparities and affecting citizens' access to essential services. This study investigates the influence of corruption on human development indices (HDI), focusing on education, healthcare, and welfare in Iran during this period.

The study's primary research question is: How has corruption in administrative and economic institutions impacted Iran's HDI? The hypothesis asserts a direct negative correlation, where corruption decreases institutional transparency and efficiency, adversely affecting HDI. This investigation aims to uncover the underlying mechanisms through which corruption manifests and impacts HDI while proposing actionable solutions.

Materials and Methods

This study adopts a descriptive-analytical approach, relying on secondary data from library-based sources and international reports. Key indicators of HDI—such as life expectancy, employment, and ease of doing business—were analyzed using data from Transparency International, the World Bank, and the International Monetary Fund. Additionally, the institutional theory framework was employed to understand how weak governance and inefficient institutions enable corruption, which in turn hampers human development.

Discussion and Results

The results demonstrate a complex interplay between corruption and HDI in Iran, revealing both progress and setbacks in different dimensions of human development:

3 Abstract

1. Life Expectancy

From 2013 to 2021, Iran's life expectancy indicator improved, rising from a global ranking of 70.62 in 2013 to 73.9 in 2021, marking a 3.28-point improvement. This progress can be attributed to health reforms, such as the Healthcare Transformation Plan, which improved access to medical services and reduced mortality rates. However, regional disparities and limited resources in certain areas continue to challenge equitable health access.

2. Employment and Unemployment

The employment indicator showed a negative trend, with Iran's global ranking declining from 10.44 in 2013 to 10.66 in 2021. Factors such as economic recession, international sanctions, and ineffective job creation policies contributed to this deterioration. The absence of systematic reforms and persistent administrative corruption exacerbated unemployment, highlighting the urgent need for structural adjustments in labor markets and public institutions.

3. Ease of Doing Business

In terms of ease of doing business, Iran improved its global ranking from 145 in 2013 to 127 in 2021, reflecting a significant 18-point improvement. This advancement was driven by regulatory reforms and increased support for small and medium enterprises. Despite this progress, bureaucratic inefficiencies and corruption at various administrative levels remain critical obstacles to sustainable business growth.

4. Innovation

Iran's innovation index witnessed remarkable progress, improving from a ranking of 113 in 2013 to 60 in 2021, marking a 53-point jump. This improvement indicates a strong potential for technological advancements and research-based growth, albeit constrained by corruption that hampers equitable resource allocation and undermines academic integrity.

5. Transparency and Corruption Perception

Transparency indicators such as the Corruption Perception Index (CPI) worsened, with Iran's ranking falling from 144 in 2013 to 150 in 2021. Weak enforcement of anti-corruption laws, lack of accountability, and systemic inefficiencies contributed to this decline. Additionally, government

performance efficiency decreased from a global score of 28.91 in 2013 to 18.27 in 2021, further reflecting governance weaknesses.

Conclusion

This study confirms the detrimental impact of corruption on human development indices in Iran during the 2013–2021 period. While specific indices, such as life expectancy and innovation, showed improvement, others, including employment and corruption perception, exhibited notable declines. The findings highlight the structural barriers posed by corruption and underscore the need for institutional reforms. Strengthening oversight bodies, promoting e-governance, enhancing transparency, and ensuring the accountability of public officials are critical to mitigating corruption's adverse effects. By addressing these governance deficiencies, Iran can better align its development trajectory with global sustainable development goals.

Bibliography

- Ahmadpour, O. (2015). The role of the General Inspection Organization in preventing crime and corruption in executive agencies. *Evaluation Knowledge Quarterly*, 26(7), 14. (in Persian)
- Adati, S. M. M. (2017). Criteria for organizational efficiency in anti-economic corruption institutions. *Administrative Law Quarterly*, 3, 31-36. (in Persian)
- Bakhshandeh, N., & Mehdi-Khanmahalleh, S. (2023). The role of the Administrative Justice Court in combating administrative corruption. *Paya Shahr Monthly Journal*, 80400, 2-4. (in Persian)
- Faghihipour, J., & Haggoo, T. (2023). Human resource development and the Human Development Index. Tehran: Dar al-Fonoun Publications. (in Persian)
- Hashman, M. (2020). Investigating the role of the Supreme Audit Court in preventing financial corruption in executive agencies. *Scientific-Research Quarterly*, 13, 83-86. (in Persian)
- Khan, M. (2006). Governance and anti-corruption reforms in developing countries: Policies, evidence and ways forward. *G-24 Discussion Paper No. 42*. Retrieved from https://eprints.soas.ac.uk/9920/1/UNCTAD_GDS_MDPB_G24_2006_4.pdf
- Coase, R. H. (1991). The institutional structure of production. *The Economic Journal*, 101(404), 713-719.
- Dirani, V. M. (2003). The role of civil society in promoting transparency and fighting corruption in Ecuador. *Sw. JL & Trade Am.*, 10, 319.
- Easterly, W. (2001). *The elusive quest for growth: Economists' adventures and misadventures in the tropics*. MIT Press.

5 Abstract

- Mostafavi-Nejad, S. S., Parvin, K., & Naeimi, O. (2022). Combating financial corruption: Pathology of the competences of the Administrative Justice Court and the General Inspection Organization. *Administrative Law Quarterly*, 33, 195-198. (in Persian)
- Miri Ghal'eh Sari, S. H., Ehsanpour, S. R., & Esmaeili, M. (2020). The position of the General Inspection Organization in combating corruption and upholding citizens' rights. *Iranian Journal of Medical Law*, Special Issue on Human Rights and Citizenship Rights, 301-311. (in Persian)
- Roodsaz, H. (2023). Evaluation of strategies in economic anti-corruption organizations. Tehran: Tadbir-Eghtesad Publications. (in Persian)
- Salihu, H. A., & Jafari, A. (2020). Corruption and anti-corruption strategies in Iran: An overview of the preventive, detective, and punitive measures. *Journal of Money Laundering Control*, 23(1), 77-89.
- Setoudeh, R., & Colleagues. (2019). Examining the accountability capability of the Supreme Audit Court from the perspective of users. *Administrative Law Quarterly*, 21, 167-172. (in Persian)
- Shakouhi Fard, S., & Colleagues. (2019). The effect of corruption on human development. *Econometric Modeling Quarterly*, 5(1, Serial No. 16), 37-66. (in Persian)
- Sanaei, M. (2023). Conflict of interest. Tehran: Business Printing and Publishing Company. (in Persian)
- Transparency and Anti-Corruption Governance Bodies in Iran. (2018). Expert report on the structure and performance of governance components and the three branches, August 2018. (in Persian)
- Abdollahi, A., & Tavakoli Joshagani, N. (2014). The role of information technology in transparency and corruption reduction. *Journal of Public Management Perspective*, 5(2), 65-86. (in Persian)

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

تأثیر فساد بر شاخص‌های توسعه انسانی در دوره زمانی ۱۳۹۲-۱۴۰۰

حسین اکبری*

محمد توحیدفام**، ارسلان قربانی شیخ نشین***

چکیده

این پژوهش به بررسی تأثیر فساد بر شاخص‌های توسعه انسانی در ایران طی دوره زمانی ۱۳۹۲-۱۴۰۰ می‌پردازد. هدف اصلی تحقیق، تحلیل تأثیرات منفی فساد بر شاخص‌های توسعه انسانی از جمله آموزش، بهداشت، و رفاه اجتماعی است. سؤال اصلی تحقیق این است: چگونه فساد اقتصادی و اداری در نهادهای دولتی و اقتصادی بر شاخص‌های توسعه انسانی ایران در این دوره تأثیر گذاشته است؟ فرضیه تحقیق این است که فساد، از طریق کاهش شفافیت و کارایی در نهادهای دولتی، منجر به افت شاخص‌های توسعه انسانی می‌شود. این پژوهش از روش تحلیل داده‌ها و شواهد تجربی استفاده کرده و بر اساس گزارش‌های سازمان شفافیت بین‌الملل، بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول، تغییرات شاخص‌های مرتبط با توسعه انسانی در این بازه زمانی مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج نشان می‌دهد که شاخص‌های توسعه انسانی نظیر امید به زندگی، سهولت کسب‌وکار، و نوآوری در برخی موارد بهبود یافته‌اند، اما شاخص‌های دیگری چون اشتغال و شاخص ادراک فساد دچار افت شده‌اند. این نتایج تأیید می‌کنند که فساد به‌عنوان مانعی ساختاری، اثرات منفی قابل توجهی بر توسعه انسانی دارد و بهبود شفافیت و تقویت نهادهای نظارتی

* دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی سیاسی، واحد بین‌المللی کیش، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران،
h.akbari5153@gmail.com

** استاد گروه علوم سیاسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)،
Tohidfam_m@yahoo.com

*** استاد روابط بین‌الملل، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران،
ghorbani@khu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۰/۱۳، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۱/۰۶

از الزامات کلیدی برای ارتقای این شاخص‌ها محسوب می‌شود. روش تحقیق در این مقاله توصیفی-تحلیلی است و داده‌ها از طریق فیش برداری از منابع کتابخانه‌ای گردآوری شده است.

کلیدواژه‌ها: فساد اقتصادی، توسعه انسانی، شاخص ادراک فساد، شفافیت، ایران.

۱. مقدمه

فساد (Corruption) یکی از مشکلات پیچیده و گسترده‌ای است که در بسیاری از کشورهای جهان تأثیرات منفی بر روندهای اقتصادی، اجتماعی و سیاسی دارد. این پدیده می‌تواند تأثیرات جدی بر توسعه انسانی و رفاه عمومی افراد در جوامع مختلف بگذارد. فساد، به‌ویژه در نهادهای دولتی و اقتصادی، اغلب موجب عدم کارایی در تخصیص منابع، گسترش نابرابری‌های اجتماعی و اقتصادی و تضعیف نهادهای قانونی و نظارتی می‌شود. در این میان، تأثیر فساد بر شاخص‌های توسعه انسانی که به‌طور عمده شامل سطح آموزش، بهداشت و رفاه اجتماعی می‌شود، می‌تواند به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم مانع از دستیابی به اهداف توسعه پایدار گردد. در سال‌های اخیر، به‌ویژه در کشورهایی مانند ایران که درگیر مشکلات اقتصادی و سیاسی متعددی هستند، فساد در بسیاری از حوزه‌ها به یک معضل جدی تبدیل شده است. در ایران، عواملی همچون ضعف نهادهای نظارتی، عدم شفافیت در فرآیندهای اداری و اقتصادی، و مشکلات حکومتی باعث شده‌اند که فساد به بخش‌های مختلف دولت نفوذ کند و در نهایت بر کارایی نهادهای دولتی و کیفیت خدمات عمومی اثر بگذارد. در چنین شرایطی، فساد می‌تواند منجر به کاهش دسترسی به خدمات اساسی مانند آموزش و بهداشت، کاهش کیفیت این خدمات و به‌طور کلی کاهش شاخص‌های توسعه انسانی شود. یکی از شاخص‌های اصلی در ارزیابی توسعه انسانی، سطح دسترسی افراد به خدمات بهداشتی و آموزشی است که نقش مهمی در بهبود کیفیت زندگی و افزایش رفاه عمومی ایفا می‌کند. در کشورهای در حال توسعه که با چالش‌های فساد مواجه هستند، این شاخص‌ها ممکن است به‌طور قابل ملاحظه‌ای تحت تأثیر قرار گیرند. فساد در نهادهای دولتی می‌تواند به ایجاد تبعیض در تخصیص منابع، بروز نابرابری‌های اجتماعی و کاهش سرمایه‌گذاری در بخش‌های حیاتی منجر شود. همچنین، فساد در نهادهای اقتصادی نیز می‌تواند موانع جدی برای رشد اقتصادی و توسعه پایدار ایجاد کند. در دوره زمانی ۱۳۹۲ تا ۱۴۰۰، ایران شاهد تحولات اقتصادی و اجتماعی مهمی بوده است که در آن زمان،

تأثیر فساد بر شاخص‌های توسعه انسانی ... (حسین اکبری و دیگران) ۹

فساد اقتصادی و اداری به یکی از مسائل برجسته در جامعه تبدیل شد. در این سال‌ها، پژوهش‌های مختلف نشان داده‌اند که فساد در نهادهای دولتی و اقتصادی کشور تأثیرات منفی بر شاخص‌های توسعه انسانی گذاشته است. این امر نیازمند تحلیل دقیق و بررسی علمی ارتباط فساد و شاخص‌های توسعه انسانی در این دوره زمانی است تا بتوان به درک بهتری از ابعاد این پدیده و تأثیرات آن بر رفاه عمومی دست یافت.

۲. پیشینه تحقیق

فقیهی پور و حقگو (۱۴۰۲)، در «توسعه منابع انسانی و شاخص توسعه انسانی» ضمن تعریف توسعه انسانی بر این اعتقادند که این رویکرد در توسعه انسانی، اساس طراحی شاخص توسعه انسانی قرار گرفته است، که به دنبال اندازه‌گیری ترکیبی سه ظرفیت اساسی، کسب دانش، دسترسی به امکانات مادی برای زندگی بهتر و برخورداری از عمر طولانی توأم با سلامتی است، که جهت اندازه‌گیری آن از شاخص توسعه انسانی استفاده می‌شود.

ثنایی، (۱۴۰۲)، تعارض منافع، به این موضوع می‌پردازد که قبل از هرگونه اقدامی نسبت به مبارزه با فساد و پیشگیری از آن ابتدا باید دانش مربوط به آن را بدست آورد و در بین نخبگان و سیاست‌گذاران کشور به تبیین و ترویج آن پرداخت. در این میان موقعیت‌های تعارض منافع مهمترین گلوگاه‌های ارتکاب فساد هستند که شناخت ابعاد مختلف آن جهت مبارزه و پیشگیری از فساد امری کاملاً ضروری است. این طور ادعا می‌شود که تعارض منافع محمل و بستر رخداد عموم مفاسد است. لذا اکثر فسادها زمانی اتفاق می‌افتد که از پل تعارض منافع عبور کرده باشند. به همین دلیل اگر بتوان با تدابیر جدید تعارض منافع را کنترل کرد می‌توان از ارتکاب فساد جلوگیری کرد.

عبداللهی و توکلی جوشقانی (۱۳۹۳)، «نقش فناوری اطلاعات در شفاف سازی و کاهش فساد سازمان های دولتی» می‌نویسند: قابلیت های فناوری اطلاعات منجر به شکل گیری مفاهیمی مانند دولت الکترونیک شده ، که به عنوان گزینه ای در راستای پژوهش حاضر به بررسی رابطه دولت الکترونیک و شفافیت و کاهش فساد اداری می پردازد. نتایج این پژوهش نشان داد که توسعه دولت الکترونیک در کشورها موجب کاهش فساد و افزایش شفافیت در فعالیت ها و اقدامات دولت می گردد.

شکوهی فرد و همکاران (۱۳۹۸)، در « اثر فساد بر توسعه انسانی» می‌نویسند: شاخص توسعه انسانی ابزاری مورد قبول برای اندازه گیری سطح رفاه می باشد. عوامل متعددی بر

شاخص توسعه انسانی موثرند. یکی از این عوامل فساد می باشد. از این رو در پژوهش حاضر با استفاده از روش رگرسیون کوانتایل، تاثیر فساد اقتصادی بر شاخص توسعه انسانی در ایران و کشورهای منتخب مطالعه شده و نتایج حاصله نشان می دهد که در سطح معناداری شاخص ادراک فساد تاثیر منفی بر توسعه انسانی دارد و تاثیر آزادی اقتصادی بر توسعه انسانی مثبت است. و بالا بودن نرخ شهرنشینی نیز تاثیر مثبت بر سطح توسعه انسانی دارد. و تاثیر نرخ بیکاری بر توسعه انسانی منفی است و تاثیر شاخص های دموکراسی و نرخ دستمزد واقعی بر توسعه انسانی مثبت می باشد.

رودساز، وهمکاران. (۱۴۰۲)، ارزیابی راهبردها در سازمان های ضد فساد اقتصادی، می نویسند: این پژوهش می کوشد تا با معرفی الگوها و تجربه های موجود ارزیابی در سازمان های مبارزه کننده با مفاسد اقتصادی اطلاعاتی را در باره اینکه چگونه کارآیی این سازمان ها می تواند به طور قابل قبولی ارزیابی شود در اختیار مدیران عالی رتبه آنها قرار دهد و روشی ارایه کند که می تواند برای اطمینان از ارزیابی منصفانه و مستند نتایج و تاثیر کار این سازمان ها مورد استفاده قرار گیرد. این پژوهش پیشنهادهایی رادر خصوص چگونگی ارتقای این ارزیابی ها در آینده فراهم می آورد و وظیفه مهم ایجاد نظام های نظارتی داخلی و فرایندهای درون این سازمان ها را بررسی می کند و نشان می دهد که در تجربه های موجود چگونه این کار می تواند به تولید اطلاعات مفید کمک کند.

مقالات زیادی در حوزه توسعه انسانی و شفافیت و نیز حکمرانی خوب و سایر مفاهیم نزدیک انجام گرفته است. آثاری که معرفی شد نیز در این چارچوب قابل بررسی هستند. اما این مقاله به طور ویژه فساد اقتصادی را در کنار موضوع شفافیت مورد بررسی قرار می دهد و به این سؤال پاسخ می دهد که چگونه فساد و نبود شفافیت در فرایندهای دولتی و اقتصادی، مانع از ارتقای شاخص های توسعه انسانی می شوند. این دو موضوع به طور معمول در مقالات جداگانه بررسی می شوند، اما در این تحقیق به صورت هم زمان و در پیوند با یکدیگر تحلیل شده است. علاوه بر این در این تحقیق، فساد به طور خاص بر جنبه های مختلف شاخص های توسعه انسانی مانند آموزش، بهداشت، رفاه اجتماعی و اقتصادی و زیرساخت ها بررسی می شود. تحلیل اثرات فساد در این سطوح مختلف، به ویژه در کشوری مانند ایران که در آن فساد به شکل های مختلف در بخش های گوناگون بروز می کند، می تواند به کشف الگوهای جدید و خاص کمک کند.

۳. چارچوب نظری: نظریه نهادگرایی و تأثیر آن بر فساد و توسعه انسانی

نهادگرایی یکی از شاخه‌های مهم علم اقتصاد است که بر نقش نهادها در شکل‌دهی به رفتارهای اقتصادی و اجتماعی تأکید دارد. این نظریه معتقد است که نهادها، که شامل قوانین، ساختارهای اجتماعی، و سازمان‌ها هستند، به عنوان چارچوب‌هایی برای تعاملات اقتصادی و سیاسی عمل می‌کنند. فساد، به عنوان یکی از پدیده‌های منفی در جوامع، می‌تواند در نتیجه ضعف یا ناکارآمدی نهادها وجود بروز پیدا کند. نهادگرایی به طور کلی بر این باور استوار است که نهادها در شکل‌دهی به رفتارهای اقتصادی، اجتماعی و سیاسی نقش عمده‌ای دارند. طبق این نظریه، نهادها می‌توانند به صورت مثبت یا منفی بر عملکرد اقتصادی یک کشور اثر بگذارند. نهادها به طور خاص شامل قوانین رسمی (مانند قوانین مالیاتی، حقوق مالکیت و قراردادهای) و نهادهای غیررسمی (مانند فرهنگ، ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی) هستند که به تنظیم رفتار افراد و گروه‌ها در جامعه کمک می‌کنند. یکی از تعاریف رایج نهادها توسط داگلاس نورث ارائه شده است که نهادها را «مجموعه‌ای از قوانین و هنجارهایی می‌داند که رفتار انسان‌ها را در روابط اقتصادی و اجتماعی تنظیم می‌کند» (North, 1990, p. 3). نورث تأکید دارد که نهادها خوب و کارآمد می‌توانند از طریق کاهش هزینه‌های مبادله و ارتقاء شفافیت، به بهبود کارکرد اقتصادی و اجتماعی کمک کنند. در مقابل، فساد به عنوان نقض قوانین و هنجارهای نهادها رسمی و غیررسمی تعریف می‌شود. فساد معمولاً در جوامعی که نهادهای ضعیف یا ناکارآمد وجود دارند، گسترش می‌یابد. در چنین جوامعی، افراد و مقامات ممکن است به جای رعایت قوانین و مقررات، به دنبال منافع شخصی خود باشند که نتیجه آن گسترش فساد و نابرابری اجتماعی است.

۱.۳ نهادها و فساد: پیوندهای نظری و تجربی

در چارچوب نهادگرایی، فساد به عنوان یک پدیده‌ای که از نقص‌های نهادها و فرآیندهای نهادسازی ناشی می‌شود، در نظر گرفته می‌شود. این دیدگاه بر این باور است که نهادها نه تنها چارچوب‌های قانونی و سیاسی در جوامع را شکل می‌دهند بلکه تأثیر مستقیمی بر کیفیت زندگی اقتصادی و اجتماعی افراد دارند. از این رو، اگر نهادها به درستی طراحی و اجرا نشوند، زمینه‌ساز فساد و سوءاستفاده از منابع عمومی خواهند بود. فساد، در واقع، به طور مستقیم به کارکرد نهادهای دولتی، قضائی و اجرائی بستگی دارد. در سیستم‌های

سیاسی و اقتصادی که نظارت و شفافیت ضعیف است، فساد به راحتی رشد می کند و تأثیرات منفی زیادی بر توسعه انسانی و رفاه اجتماعی می گذارد. نهادها به طور کلی به ساختارها و قواعدی اطلاق می شوند که رفتار افراد و گروه ها را در یک جامعه تنظیم می کنند. این نهادها می توانند رسمی (مانند قوانین و مقررات) یا غیررسمی (مانند هنجارها و سنت ها) باشند. بر اساس نظریه های نهادگرایانه، فساد زمانی رخ می دهد که نهادها به درستی عمل نکرده یا ناکارآمد باشند. به طور خاص، در جوامعی که نظارت و شفافیت در فرآیندهای اداری وجود ندارد، مقامات ممکن است از موقعیت های خود سوءاستفاده کنند. این سوءاستفاده ها معمولاً به شکل رشوه، اختلاس، تبعیض و دیگر اشکال فساد ظاهر می شود. یکی از عوامل مهم در این زمینه، ضعف نهادهای نظارتی و قضائی است که به عدم پاسخگویی و افزایش فساد منجر می شود. نورث به عنوان یکی از برجسته ترین نظریه پردازان نهادگرایی، معتقد است که نهادهای کارآمد می توانند از هزینه های مبادله بکاهند و فرصت های رشد اقتصادی را فراهم آورند، اما نهادهای ضعیف می توانند باعث بروز فساد و ناکارآمدی در نظام های اقتصادی و سیاسی شوند (North, 1990, p. 3). در جوامعی که نهادهای دولتی به درستی عمل نمی کنند و نظارت و شفافیت در فرآیندهای اداری وجود ندارد، فساد به راحتی گسترش می یابد. تحقیقات تجربی متعدد نشان داده اند که کشورهای با نهادهای ضعیف تر و ناکارآمدتر، بیشتر مستعد فساد هستند. پرسون و همکاران در مطالعات خود اشاره کرده اند که فساد در کشورهایی که نهادهای دولتی ضعیف و سطح پایین حاکمیت قانون دارند، به طور قابل ملاحظه ای رایج تر است. آن ها معتقدند که نهادهایی که توانایی اجرای قوانین و ایجاد شفافیت را ندارند، به طور طبیعی زمینه ساز فساد و سوءاستفاده از منابع عمومی می شوند (Persson et al., 2003: 347). در حقیقت نهادهای ضعیف قادر به جلوگیری از فساد نیستند و فساد به طور خاص در نظام های دولتی با نظارت ضعیف و عدم شفافیت گسترش می یابد. تحقیقات تجربی دیگر نشان داده است که فساد در کشورهای با سیستم های حکومتی استبدادی و فاقد پاسخگویی بیشتر است. در چنین کشورهایی، به دلیل نبود دموکراسی و نظارت های موثر، فساد به راحتی رخ می دهد و افراد در موقعیت های قدرت به سوءاستفاده از منابع عمومی می پردازند. در این زمینه خان (Khan) به تحلیل رابطه میان فساد و نهادهای حکومتی در کشورهای در حال توسعه پرداخته اند و نتیجه گرفته اند که فساد در کشورهای با حاکمیت ضعیف بیشتر رایج است (Khan, 2006). در ایران، فساد اداری و اقتصادی به یکی از معضلات بزرگ تبدیل شده است.

تأثیر فساد بر شاخص‌های توسعه انسانی ... (حسین اکبری و دیگران) ۱۳

به‌ویژه در سال‌های اخیر، ضعف نهادهای دولتی، بی‌اعتمادی عمومی به نهادهای قضائی و فساد گسترده در بخش‌های مختلف دولت باعث شده که فساد به طور سیستماتیک در ساختارهای اقتصادی و سیاسی کشور ریشه بدواند. پژوهش‌ها نشان داده‌اند که ناکارآمدی نهادهای دولتی، بی‌اعتمادی عمومی به نهادهای قضائی و ضعف حاکمیت قانون به رشد فساد کمک کرده است. در این زمینه، صالحی و جعفری مطالعه‌ای بر وضعیت فساد در ایران انجام داده و بیان کرده‌اند که نهادهای ضعیف و فقدان شفافیت در روندهای اداری باعث گسترش فساد در سطوح مختلف دولتی می‌شود (Salihu & Jafari, 2020: 79-92). یکی از مهم‌ترین عواملی که به فساد در ایران دامن می‌زند، فقدان سیستم‌های نظارتی و عدم شفافیت در فرآیندهای دولتی است. در بسیاری از موارد، مقامات دولتی از نبود نظارت‌های مؤثر استفاده کرده و فساد را به طور گسترده‌ای در سیستم‌های اداری و مالی کشور گسترش داده‌اند. دیرانی (Dirani) پیشنهاد کرده است که تقویت نهادهای مدنی و مشارکت عمومی می‌تواند به کاهش فساد کمک کند، زیرا این نهادها می‌توانند در فرآیندهای نظارتی و ارزیابی عملکرد دولت مؤثر باشند (Dirani, 2003). در نهایت، می‌توان گفت که فساد به طور مستقیم به کارکرد نهادها وابسته است و جوامعی که نهادهای ضعیف و ناکارآمد دارند، بیشتر مستعد فساد خواهند بود. با اصلاح و تقویت نهادهای دولتی و قضائی، می‌توان از گسترش فساد جلوگیری کرد و زمینه را برای توسعه انسانی فراهم ساخت. برای این منظور، نیاز به شفافیت، نظارت مؤثر و پاسخگویی در تمامی سطوح حکومتی وجود دارد.

۲.۳ نهادهای اقتصادی و تأثیر آن‌ها بر توسعه انسانی

در چارچوب نظریه نهادگرایی، نهادهای اقتصادی نقش مهمی در تسهیل یا مانع‌سازی توسعه انسانی دارند. توسعه انسانی به معنای بهبود کیفیت زندگی افراد است که به عواملی همچون دسترسی به آموزش، بهداشت، درآمد و شرایط معیشتی بهتر وابسته است. نهادهای اقتصادی می‌توانند از طریق تخصیص منابع، تنظیم بازارها و ایجاد فرصت‌های برابر برای همه افراد در جامعه، به توسعه انسانی کمک کنند.

آمارتیا سن در نظریه توسعه انسانی خود تأکید دارد که نهادهای اقتصادی و اجتماعی باید به گونه‌ای عمل کنند که فرصت‌های افراد برای دستیابی به رفاه و بهبود زندگی فراهم شود. از نظر او، نهادهای اقتصادی باید به نحوی طراحی شوند که به همه افراد اجازه دهند تا از حقوق اولیه خود بهره‌مند شوند و دسترسی به خدمات ضروری مانند آموزش و

بهداشت را تضمین کنند. در صورتی که فساد در نهادهای اقتصادی و دولتی وجود داشته باشد، این نهادها قادر به ارائه این خدمات نخواهند بود و در نتیجه، توسعه انسانی دچار آسیب خواهد شد (Sen, 1999: 18). در کشورهایی که فساد در نهادهای اقتصادی و دولتی رواج دارد، این فساد می‌تواند منجر به توزیع ناعادلانه منابع، کاهش کیفیت خدمات عمومی و افزایش نابرابری‌ها شود. تحقیقات تجربی نشان می‌دهد که در کشورهایی با فساد بیشتر، سطح آموزش، سلامت و درآمد به طور قابل ملاحظه‌ای کاهش می‌یابد و این امر مانع توسعه انسانی می‌شود (Easterly, 2001: 32).

۳.۳ نهادهای سیاسی و فساد: روابط پیچیده و اثرات آن بر نهادهای اقتصادی

نهادهای سیاسی یکی از عوامل اصلی در ایجاد و گسترش فساد در کشورها هستند. فساد معمولاً در سیستم‌های سیاسی که نظارت ضعیف و عدم شفافیت دارند، رشد می‌کند. در چنین سیستم‌هایی، مقامات دولتی می‌توانند از قدرت خود برای کسب منافع شخصی استفاده کنند. از طرف دیگر، نهادهای سیاسی کارآمد می‌توانند از بروز فساد جلوگیری کنند و به اصلاح نهادهای اقتصادی و اجتماعی کمک کنند. آرچیبالد کوزین بر این نکته تأکید دارد که در سیستم‌های سیاسی که نظارت و کنترل بر قدرت وجود ندارد، فساد به طور گسترده‌ای گسترش می‌یابد. در این شرایط، نهادهای سیاسی و اقتصادی قادر به ایفای نقش صحیح خود در توسعه انسانی نخواهند بود. در این راستا، کوزین به اهمیت ساختار نهادهای دولتی در مبارزه با فساد اشاره می‌کند و می‌گوید که نهادهای سیاسی باید به گونه‌ای طراحی شوند که پاسخگو و شفاف باشند تا از فساد جلوگیری شود (Coase, 1991: 718). در کشورهایی که فساد در نهادهای سیاسی ریشه دوانده است، این فساد می‌تواند تأثیر منفی زیادی بر نهادهای اقتصادی و اجتماعی بگذارد. فساد در نهادهای سیاسی می‌تواند منجر به تخصیص ناعادلانه منابع، کاهش سرمایه‌گذاری‌های خارجی و داخلی و ناتوانی در ارائه خدمات عمومی به شهروندان شود. در چنین شرایطی، نهادهای اقتصادی نیز نمی‌توانند به درستی عمل کنند و این امر مانع از تحقق توسعه انسانی خواهد شد.

۴. رویکرد نهادی به مبارزه با فساد در جمهوری اسلامی ایران

رویکرد نهادی به مبارزه با فساد در جمهوری اسلامی ایران بر تعامل و هماهنگی میان نهادهای مختلف تأکید دارد. نهادهایی مانند قوه قضائیه، سازمان بازرسی کل کشور، دیوان

تأثیر فساد بر شاخص‌های توسعه انسانی ... (حسین اکبری و دیگران) ۱۵

محاسبات، وزارت اطلاعات و سازمان برنامه و بودجه، هر یک با وظایف خاص خود در شناسایی، پیشگیری و مقابله با فساد نقش دارند. این رویکرد تلاش می‌کند با ایجاد شبکه‌ای هماهنگ از نهادها، فرآیندهای اقتصادی و اداری را شفاف کرده و فرصت‌های فساد را کاهش دهد. در این راستا، همکاری بین نهادهای نظارتی و قضائی و تقویت زیرساخت‌های قانونی از اولویت‌های مهم محسوب می‌شود. در ادامه، به بررسی نقش و عملکرد مهم‌ترین نهادهای مبارزه با مفاسد اقتصادی پرداخته خواهد شد.

۱.۴ سازمان بازرسی کل کشور

سازمان بازرسی کل کشور به‌عنوان یکی از اصلی‌ترین نهادهای نظارتی جمهوری اسلامی ایران، نقشی محوری در مقابله با فساد اقتصادی و اداری ایفا می‌کند. این سازمان که زیرمجموعه قوه قضائیه قرار دارد، بر اساس اصل ۱۷۴ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران تأسیس شده و وظیفه نظارت بر حسن اجرای قوانین در دستگاه‌های اجرایی را بر عهده دارد. بر اساس قانون تشکیل سازمان بازرسی کل کشور، این نهاد موظف است با نظارت مستمر و دوره‌ای بر عملکرد سازمان‌ها و نهادهای دولتی، تخلفات احتمالی را شناسایی کرده و برای پیشگیری از فساد اقدامات لازم را انجام دهد. جایگاه قانونی این سازمان به آن اجازه می‌دهد تا با اقتدار بر اجرای صحیح قوانین نظارت کند و به‌عنوان بازوی نظارتی قوه قضائیه، گزارشی از عملکرد نهادها و دستگاه‌های اجرایی به مقامات ذی ربط ارائه دهد (پوررستمی، ۱۳۹۴: ۱۰).

اهداف سازمان بازرسی کل کشور شامل تضمین شفافیت، ارتقاء سلامت اداری و ایجاد محیطی عاری از فساد در دستگاه‌های اجرایی است. این سازمان وظایفی نظیر نظارت بر اجرای قوانین و مقررات، شناسایی گلوگاه‌های فساد، بررسی عملکرد مالی و اداری نهادها، و ارائه گزارش‌های اصلاحی به مقامات اجرایی و قضائی را بر عهده دارد. در ماده ۲ قانون تشکیل این سازمان تصریح شده است که این نهاد باید در راستای پیشگیری از فساد و اصلاح فرآیندها عمل کند. از جمله وظایف مهم سازمان می‌توان به بررسی شکایات و انتقادات عمومی، شناسایی تخلفات اداری و مالی، و نظارت بر اجرای پروژه‌های ملی و معاملات دولتی اشاره کرد. همچنین این سازمان در تعامل با سایر نهادهای نظارتی و قضائی، به ایجاد هماهنگی در مبارزه با فساد و ارتقاء اعتماد عمومی کمک می‌کند. یکی از ویژگی‌های برجسته سازمان بازرسی کل کشور، تأکید آن بر پیشگیری از فساد از طریق

شناسایی علل و عوامل ریشه‌ای آن است. در گزارش‌های این سازمان مشخص شده است که عواملی نظیر عدم شفافیت در فرآیندهای اجرایی، ضعف در نظارت، نبود سیستم‌های مناسب برای ثبت و پیگیری تخلفات، و عدم آگاهی عمومی نسبت به حقوق شهروندی، از مهم‌ترین موانع مبارزه با فساد در ایران هستند. این سازمان با تحلیل داده‌ها و اطلاعات جمع‌آوری شده از دستگاه‌های مختلف، پیشنهادهایی برای اصلاح ساختارها و فرآیندهای اداری ارائه می‌دهد. در کنار این، سازمان بازرسی کل کشور نقش مهمی در ارتقاء شفافیت مالی و تقویت دولت الکترونیک ایفا می‌کند، زیرا این دو مؤلفه از اصلی‌ترین ابزارهای پیشگیری از فساد محسوب می‌شوند (میرقلعه سری و همکاران، ۱۳۹۹: ۳۰۸-۳۰۶).

جایگاه قانونی سازمان بازرسی کل کشور به آن این امکان را می‌دهد که به‌عنوان یک ضامن حقوق شهروندی عمل کند. این سازمان با هدف تحقق عدالت اجتماعی و حفظ منافع عمومی، عملکرد دستگاه‌های اجرایی را به طور مستمر ارزیابی کرده و در صورت مشاهده تخلفات، آن‌ها را به مراجع قضائی گزارش می‌دهد. این رویکرد نه تنها باعث بهبود عملکرد دستگاه‌ها می‌شود بلکه نقش مهمی در بازسازی اعتماد عمومی به نظام اداری ایفا می‌کند. با این حال، عملکرد سازمان بازرسی کل کشور با چالش‌هایی نیز مواجه است. تعدد نهادهای نظارتی، نبود هماهنگی کامل میان آن‌ها، و گاه عدم اجرای به‌موقع توصیه‌ها و گزارش‌های این سازمان از جمله مسائلی است که می‌تواند تأثیرگذاری آن را کاهش دهد. به طور کلی، سازمان بازرسی کل کشور به‌عنوان یکی از مهم‌ترین نهادهای نظارتی و پیشگیرانه در ایران، نقشی کلیدی در شناسایی و مقابله با فساد ایفا می‌کند. این سازمان از طریق نظارت بر اجرای قوانین، شفاف‌سازی فرآیندها، ارائه راهکارهای اصلاحی و تعامل با سایر نهادها، به دنبال ایجاد محیطی سالم‌تر و عاری از فساد در نظام اداری است. با این حال، بهبود کارایی و اثربخشی این نهاد نیازمند تقویت زیرساخت‌های نظارتی، افزایش اختیارات قانونی و ارتقاء هماهنگی میان نهادهای نظارتی است. اگرچه چالش‌های موجود می‌تواند مانع از دستیابی کامل به اهداف این سازمان شوند، اما ادامه فعالیت‌های آن نقش مهمی در حفظ سلامت اداری و پیشگیری از سوءاستفاده‌های مالی و اداری در کشور ایفا می‌کند.

۲.۴ دیوان محاسبات کشور

دیوان محاسبات کشور، به‌عنوان بازوی نظارتی مجلس شورای اسلامی، یکی از مهم‌ترین نهادهای حاکمیتی در مبارزه با فساد اقتصادی و مالی است. وظایف این نهاد براساس اصول ۵۴ و ۵۵ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران تعریف شده و شامل نظارت بر عملکرد مالی دستگاه‌های اجرایی، رسیدگی به گزارش‌های مالی، و ارائه تفریغ بودجه به مجلس است. این وظایف دیوان محاسبات را در جایگاه ویژه‌ای برای نظارت بر اجرای صحیح قوانین مالی و پیشگیری از انحرافات قرار داده است (حشمن، ۱۳۹۹: ۸۵).

یکی از وظایف کلیدی دیوان محاسبات، ارزیابی دقیق عملکرد مالی دستگاه‌های دولتی است. این نهاد با بررسی انحرافات بودجه‌ای و گزارش تخلفات به مجلس شورای اسلامی، نقش مهمی در شفافیت مالی و مبارزه با سوءاستفاده‌های اقتصادی ایفا می‌کند. برای مثال، دیوان محاسبات از طریق تدوین گزارش تفریغ بودجه، امکان نظارت دقیق بر نحوه مصرف منابع مالی کشور را فراهم کرده و از بروز تخلفات جلوگیری می‌کند (ستوده و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۶۹).

همچنین، دیوان محاسبات از طریق کمیته‌های تخصصی خود، از جمله کمیته مبارزه با پول‌شویی و تقلب، به‌طور فعال در پیشگیری از فساد مالی عمل می‌کند. این کمیته‌ها با شناسایی و تجزیه و تحلیل نقاط ضعف در سیستم‌های مالی، به تدوین راهبردهایی برای اصلاح ساختارهای اقتصادی و تقویت شفافیت کمک می‌کنند (ستوده و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۷۱). از دیگر اقدامات مؤثر دیوان، استفاده از فناوری‌های نوین برای حسابرسی الکترونیک و تسهیل فرآیندهای نظارتی است که موجب ارتقای پاسخگویی نهادها شده است (نهادهای حاکمیتی شفافیت و مبارزه با فساد در ایران، ۱۳۹۷: ۳۶).

با وجود این، دیوان محاسبات با چالش‌هایی نیز مواجه است. عدم استقلال کامل از مجلس، محدودیت‌های منابع انسانی و مالی، و مقاومت برخی دستگاه‌ها در برابر شفاف‌سازی، از جمله عواملی هستند که می‌توانند اثربخشی این نهاد را کاهش دهند. بر اساس پژوهش‌های انجام‌شده، نیاز به تقویت استقلال دیوان و افزایش اختیارات آن در برخورد با متخلفان از جمله راهکارهای پیشنهادی برای بهبود عملکرد این نهاد است (حشمن، ۱۳۹۹: ۸۶).

۳.۴ دیوان عدالت اداری

دیوان عدالت اداری یکی از نهادهای نظارتی کلیدی در قوه قضائیه جمهوری اسلامی ایران است که بر اساس اصول ۱۷۰ و ۱۷۳ قانون اساسی تأسیس شده و وظیفه اصلی آن، رسیدگی به شکایات و اعتراضات شهروندان نسبت به تصمیمات، اقدامات و تخلفات مأمورین و دستگاه‌های دولتی است. این نهاد به‌عنوان بازوی اجرایی عدالت در سیستم اداری کشور، نقشی اساسی در پیشگیری و مقابله با فساد اداری ایفا می‌کند. دیوان از طریق نظارت مستمر بر عملکرد واحدهای دولتی، بررسی دقیق شکایات مردمی و نظارت بر هیئت‌های رسیدگی به تخلفات، به تقویت شفافیت و افزایش اعتماد عمومی کمک می‌کند (مصطفوی‌نژاد و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۹۸). یکی از وظایف کلیدی دیوان عدالت اداری، ابطال مصوبات و تصمیمات خلاف قانون است که توسط واحدهای اجرایی و دولتی اتخاذ می‌شود. این اقدام، ضمن کاهش تخلفات و سوءاستفاده از قدرت، بستر شفافیت و حاکمیت قانون را فراهم می‌کند (بخشنده و مهدی‌خان محله، ۱۴۰۲: ۳). دیوان همچنین با بررسی دقیق شکایات مربوط به تخلفات اداری و حقوق شهروندی، به جلوگیری از تضییع حقوق مردم و ارتقای امنیت شغلی در دستگاه‌های دولتی می‌پردازد (ساداتی، ۱۳۹۶: ۳۵). با این حال، این نهاد با چالش‌هایی نظیر کمبود منابع مالی و انسانی و مقاومت برخی دستگاه‌ها در برابر شفافیت روبرو است. برای افزایش اثربخشی دیوان عدالت اداری، پیشنهاد می‌شود ساختار قانونی آن بازنگری شده و با بهره‌گیری از فناوری‌های پیشرفته، ابزارهای نظارتی تقویت شوند (بخشنده و مهدی‌خان محله، ۱۴۰۲: ۴). به‌طور کلی، دیوان عدالت اداری نقشی حیاتی در حفظ حقوق شهروندی و برقراری عدالت اداری در کشور ایفا می‌کند.

۴.۴ ستاد هماهنگی مبارزه با مفاسد اقتصادی

ستاد هماهنگی مبارزه با مفاسد اقتصادی به‌عنوان یک نهاد فرادستگاهی در نظام اداری ایران، نقش محوری در سیاست‌گذاری و هماهنگی برای مقابله با فساد اقتصادی دارد. این ستاد با هدف شناسایی گلوگاه‌های فساد و تدوین راهبردهای کلان، در تلاش است تا هماهنگی بین نهادهای نظارتی، اجرایی و قضائی را تقویت کرده و با بهره‌گیری از سیاست‌های شفافیت‌محور، از گسترش فساد در سیستم اداری و اقتصادی کشور جلوگیری کند (بخشنده و مهدی‌خان محله، ۱۴۰۲: ۳). یکی از مهم‌ترین اقدامات ستاد، ایجاد سامانه‌های الکترونیکی برای شفاف‌سازی فرآیندهای اجرایی و نظارتی است که به کاهش فرصت‌های فساد و

تأثیر فساد بر شاخص‌های توسعه انسانی ... (حسین اکبری و دیگران) ۱۹

افزایش شفافیت کمک می‌کند. این سامانه‌ها امکان نظارت دقیق‌تر و دسترسی آسان‌تر به اطلاعات را برای نهادهای نظارتی و عموم مردم فراهم می‌کنند (ساداتی، ۱۳۹۶: ۳۵).

ستاد همچنین با هماهنگی میان سازمان‌هایی مانند دیوان محاسبات، سازمان بازرسی کل کشور و دیوان عدالت اداری، به تسهیل فرآیند شناسایی و پیگیری تخلفات اقتصادی کمک می‌کند. با این حال، عملکرد ستاد با چالش‌هایی نظیر عدم هماهنگی کامل میان دستگاه‌های عضو و ضعف در نظارت بر اجرای مصوبات مواجه است. این مشکلات، کارایی و اثربخشی ستاد را کاهش داده و مانعی برای دستیابی به اهداف آن در کاهش فساد محسوب می‌شود (مصطفوی‌نژاد و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۹۸).

برای افزایش اثربخشی این نهاد، پیشنهاد می‌شود که ساختار قانونی ستاد بازنگری شده و اختیارات آن تقویت گردد. همچنین، استفاده از فناوری‌های نوین و گسترش سیستم‌های شفافیت اطلاعاتی می‌تواند عملکرد ستاد را بهبود بخشد. به طور کلی، ستاد هماهنگی مبارزه با مفاسد اقتصادی با وجود چالش‌های موجود، یکی از ابزارهای کلیدی در ارتقای سلامت اداری و افزایش اعتماد عمومی محسوب می‌شود (بخشنده و مهدی‌خانم‌حله، ۱۴۰۲: ۴).

۵. توسعه نیروی انسانی در دوره ریاست جمهوری حسن روحانی

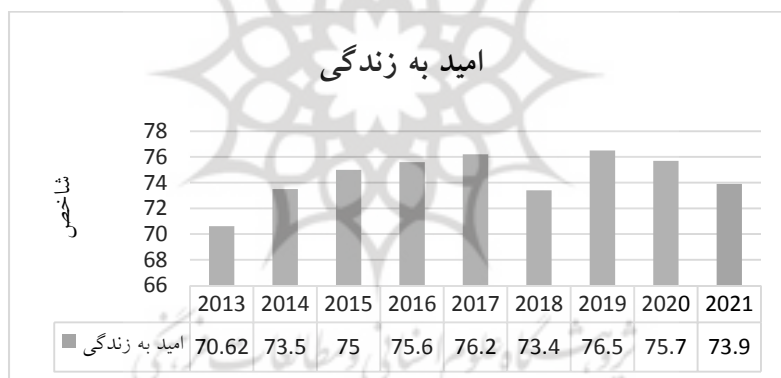
وضعیت توسعه انسانی در ایران طی دوره ۱۳۹۲-۱۴۰۰ تحت تأثیر عوامل متعددی از جمله تغییرات اقتصادی، اجتماعی، و سیاسی قرار گرفته است. توسعه انسانی به‌عنوان یکی از اهداف کلیدی در برنامه‌های توسعه ملی، شامل شاخص‌هایی نظیر آموزش، بهداشت، امید به زندگی و رفاه اقتصادی است که بر کیفیت زندگی و فرصت‌های اجتماعی افراد تأثیر می‌گذارد. در این دوره، ایران با چالش‌هایی مانند تحریم‌های بین‌المللی، تورم اقتصادی و نوسانات نرخ ارز مواجه بوده که این عوامل تأثیرات قابل توجهی بر شاخص‌های توسعه انسانی داشته‌اند. با وجود تلاش‌هایی برای بهبود وضعیت رفاه اجتماعی و ارتقاء شاخص‌های کلیدی، گزارش‌های نهادهای بین‌المللی نظیر سازمان ملل متحد، بانک جهانی و برنامه توسعه سازمان ملل متحد (UNDP) نشان می‌دهد که ایران در برخی از شاخص‌ها بهبودهایی را تجربه کرده اما در شاخص‌های دیگری دچار افت شده است. به‌عنوان مثال، امید به زندگی و دسترسی به آموزش با چالش‌هایی روبرو بوده و نابرابری‌های اجتماعی و اقتصادی افزایش یافته است. در اینجا شاخص‌های توسعه انسانی ایران از دید نهادهای

بین‌المللی بررسی خواهند شد تا تصویری جامع از وضعیت این شاخص‌ها و تغییرات آن‌ها در دوره ۱۳۹۲-۱۴۰۰ ارائه گردد. این تحلیل می‌تواند زمینه مناسبی برای درک تأثیرات فساد و دیگر عوامل ساختاری بر توسعه انسانی در ایران فراهم کند.

۱.۵ وضعیت شاخص‌های توسعه انسانی در ایران بین سال‌های (۲۰۲۱-۲۰۱۳)

در این پژوهش با بررسی وضعیت شاخص توسعه انسانی از طریق شاخص‌های مربوطه از طریق سازمان شفافیت بین‌الملل، بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول از سال (۲۰۲۱-۲۰۱۳) در ایران نمودارهای زیر به دست می‌آید:

الف) با بررسی وضعیت امید به زندگی از سال (۲۰۲۱-۲۰۱۳) نمودار زیر به دست آمد که نشان می‌دهد رتبه ایران از ۷۰.۶۲ در سال ۱۳۹۲ به رتبه ۷۳.۹ در سال ۱۴۰۰ تغییر یافته است، در نتیجه امید به زندگی در ایران در طول این مدت ۳.۲۸ پله در جهان بهبود یافته است.

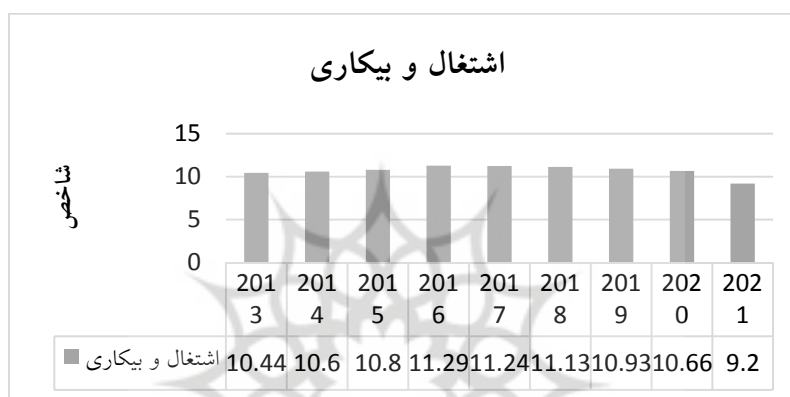
نمودار ۱. مقایسه شاخص توسعه انسانی در ایران از نظر امید به زندگی از سال ۲۰۲۱-۲۰۱۳

شاخص امید به زندگی در ایران طی سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۴۰۰ با افزایش از رتبه ۷۰.۶۲ به ۷۳.۹، بهبود ۳.۲۸ پله‌ای را نشان می‌دهد. این پیشرفت احتمالاً ناشی از ارتقاء خدمات بهداشتی، کاهش مرگ‌ومیر در گروه‌های حساس، و اجرای برنامه‌هایی مانند طرح تحول سلامت بوده است. با این حال، عواملی نظیر تحریم‌های اقتصادی و نابرابری‌های منطقه‌ای در دسترسی به خدمات بهداشتی همچنان چالش‌برانگیز است. این تغییرات نمایانگر تلاش‌های مؤثر در بهبود سلامت عمومی و کیفیت

تأثیر فساد بر شاخص‌های توسعه انسانی ... (حسین اکبری و دیگران) ۲۱

زندگی است، اما حفظ این روند نیازمند سیاست‌گذاری‌های هدفمند برای رفع موانع موجود است.

ب) با بررسی وضعیت اشتغال و بیکاری از سال (۲۰۲۱-۲۰۱۳) نمودار زیر به دست آمد، که نشان می‌دهد رتبه اشتغال و بیکاری در ایران از ۱۰.۴۴ در سال ۱۳۹۲ به رتبه ۱۰.۶۶ در سال ۱۴۰۰ تغییر یافته است. در نتیجه اشتغال و بیکاری در ایران در طول این مدت ۱.۲۴ پله در جهان تنزل یافته است.

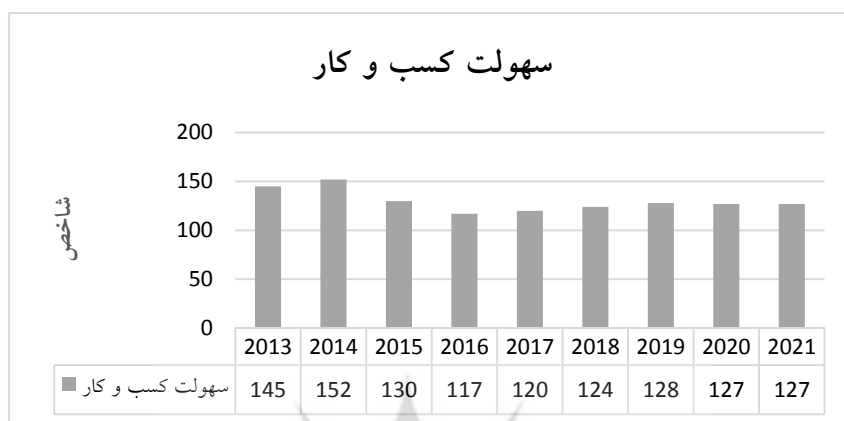

نمودار ۲. مقایسه شاخص توسعه انسانی در ایران از نظر اشتغال و بیکاری از سال (۲۰۲۱-۲۰۱۳)

شاخص اشتغال و بیکاری در ایران طی سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۴۰۰ از رتبه ۱۰.۴۴ به ۱۰.۶۶ کاهش یافته و افت ۱.۲۴ پله‌ای را نشان می‌دهد. این تغییر منفی ممکن است ناشی از عوامل مختلفی مانند رکود اقتصادی، تحریم‌های بین‌المللی و عدم ایجاد فرصت‌های شغلی جدید باشد. از سوی دیگر، رشد جمعیت فعال و ناکارآمدی سیاست‌های اشتغال‌زایی نیز به این روند افزوده‌اند. این کاهش بیانگر نیاز به اصلاحات ساختاری در بازار کار، توسعه صنایع و حمایت از کسب‌وکارهای کوچک و متوسط برای ایجاد اشتغال پایدار و کاهش نرخ بیکاری در ایران است که دولت حسن روحانی نسبت به آنها بی توجه بود.

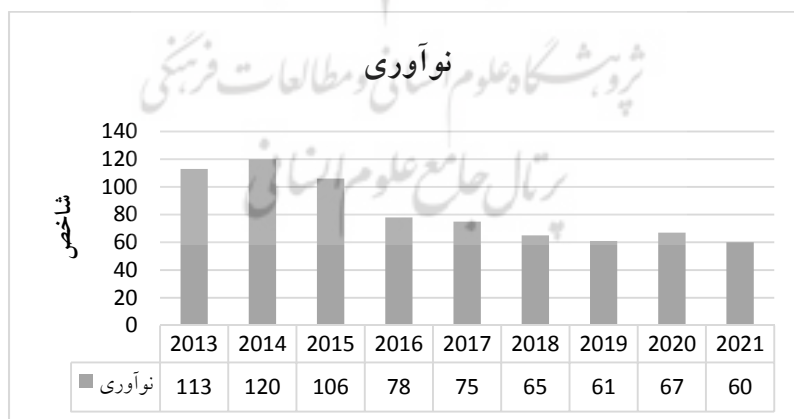
ج) با بررسی وضعیت سهولت کسب و کار از سال (۲۰۲۱-۲۰۱۳) نمودار زیر به دست آمد، که نشان می‌دهد رتبه سهولت کسب و کار در ایران از ۱۴۵ در سال

۱۳۹۲ به رتبه ۱۲۷ در سال ۱۴۰۰ تغییر یافته است. در نتیجه سهولت کسب و کار در ایران در طول این مدت ۱۸ پله در جهان بهبود یافته است.

نمودار ۳. مقایسه شاخص توسعه انسانی در ایران از نظر سهولت کسب و کار از سال (۲۰۲۱-۲۰۱۳)

د) با بررسی وضعیت نوآوری از سال (۲۰۲۱-۲۰۱۳) نمودار زیر به دست آمد، که نشان می دهد رتبه نوآوری در ایران از رتبه ۱۱۳ در سال ۱۳۹۲ به رتبه ۶۰ در سال ۱۴۰۰ تغییر یافته است. در نتیجه نوآوری در ایران در طول این مدت ۵۳ پله در جهان بهبود یافته است.

نمودار ۴. مقایسه شاخص توسعه انسانی در ایران از نظر نوآوری از سال (۲۰۲۱-۲۰۱۳)

۲.۵ وضعیت شاخص‌های مهم شفافیت در ایران بین سال‌های (۲۰۲۱-۲۰۱۳)

در بازه زمانی ۲۰۱۳ تا ۲۰۲۱، موضوع شفافیت به‌عنوان یکی از مولفه‌های کلیدی حکمرانی خوب در ایران مطرح بوده است. در این بخش، به بررسی شاخص‌های کلیدی مرتبط با شفافیت در این دوره زمانی پرداخته می‌شود تا روندها، چالش‌ها و نقاط قوت و ضعف آن مشخص شود.

۱.۲.۵ شفافیت در کارآمدی دولت: رتبه جهانی کارآمدی دولت در ایران از ۰ تا ۱۱۰۰ از سال ۲۰۱۳ تا ۲۰۲۱ به ترتیب ۲۸.۹۱، ۳۷.۱۷، ۴۸.۰۸، ۴۶.۶۳، ۴۴.۷۱، ۳۷.۹۸، ۳۳.۱۷، ۱۴.۹، ۱.۸ می‌باشد. بانک جهانی گزارش میزان کارآمدی هر کشور را بر پایه ارقامی از ۲.۵- تا ۲۵+ تعیین کرده است که هر چه این رقم بیشتر باشد نشان دهنده کارآمدی بیشتر دولت در کشور مربوطه است. با بررسی شاخص کارآمدی دولت در ایران از سال ۲۰۱۳ تا ۲۰۲۱ بر اساس گزارش بانک جهانی مشاهده می‌شود که شاخص کارآمدی دولت از سال ۲۰۱۳ تا ۲۰۱۷ به طور مداوم افزایش داشته و از رتبه ۲۸.۹۱ در سال ۲۰۱۳ به رتبه ۴۴.۷۱ در سال ۲۰۱۷ رسیده است. به همین ترتیب، جایگاه ایران در رده‌بندی کشورهای جهان از نظر کارآمدی دولت نیز ارتقا پیدا کرده است. این رتبه از سال ۲۰۱۷ به بعد بطور مداوم سیر نزولی داشته و از رتبه ۴۴.۷۱ در سال ۲۰۱۷ به رتبه ۱۸.۲۷ در سال ۲۰۲۱ رسیده است. این نشان می‌دهد که کارآمدی دولت روحانی در دور اول ریاست جمهوری بالاتر از کارآمدی دولت در دور دوم ریاست جمهوری ایشان بوده است. منظور از کارآمدی، کیفیت خدمات عمومی و شهروندی و همچنین کیفیت تدوین و اجرای خط مشی‌های عمومی و دولتی و میزان تعهدی است که دولت در برابر این سیاست‌ها دارد. در برخی از تعاریف دیگر کارآمدی را «میزان موفقیت در تحقق هدف‌ها و یا انجام مأموریت» دانسته‌اند (زاهدی و همکاران، ۱۳۸۳: ۱۱۳).

۲.۲.۵ شفافیت آزادی مطبوعات: رتبه جهانی آزادی مطبوعات در ایران از سال ۲۰۱۳ تا سال ۲۰۲۱ به ترتیب ۷۳.۴، ۷۲.۲۹، ۷۲.۳۲، ۶۶.۵۲، ۶۵.۱۲، ۶۰.۷۱، ۶۴.۴۱، ۶۱.۸۱، ۷۲.۷ می‌باشد. مجمع عمومی سازمان ملل متحد در دسامبر ۱۹۹۳ روز سوم ماه مه را به‌عنوان روز جهانی آزادی مطبوعات اعلام کرد. پیشنهاد انتخاب چنین روزی را یونسکو در سال ۱۹۹۱ مطرح ساخته بود. آزادی و توسعه مطبوعات، ارتقاء آگاهی مردم در مورد گرامی داشت روزنامه نگاران و یادآوری به دولت‌ها برای احترام گذاشتن به تعهدات خود در مورد آزادی مطبوعات، از جمله هدف‌های نام‌گذاری روز سوم ماه مه هر سال به‌عنوان

روز جهانی آزادی مطبوعات است. آمار شاخص آزادی مطبوعات در ایران نشان می‌دهد که مطبوعات ایرانی در سال ۲۰۱۸ بیشترین آزادی را در چند سال اخیر داشته‌اند. به ترتیب در سال ۲۰۱۳ و ۲۰۲۱ شاهد کمترین آزادی برای مطبوعات در ایران بوده‌ایم.

۳.۲.۵ شفافیت در تورم اقتصادی: رتبه جهانی تورم اقتصادی در ایران از ۰ تا ۱۰۰

از سال ۲۰۱۳ تا سال ۲۰۲۱ به ترتیب ۴۰.۱، ۳۶.۴، ۳۴.۶، ۳۰.۲، ۲۹.۶، ۲۹.۱، ۱۱.۹، ۱۵.۶، ۳۴.۷ می‌باشد. تورم اقتصادی در طول دهه‌های گذشته، نگران‌کننده و بالا بوده است. اساسی‌ترین عامل ساختاری تورم در اقتصاد ایران، کمبود بودجه دولت این کشور است. به شکل سنتی، جبران کمبود بودجه دولت در اقتصاد ایران، با دست بردن دولت در جیب بانک مرکزی ایران، وام گرفتن از این بانک و چاپ اسکناس جبران می‌شود. این کار، پایه پولی و نقدینگی را افزایش می‌دهد و در پایان، به تورم کمک می‌کند. افزایش ریسک فعالیت‌های سازنده و تولیدی اقتصادی، ضعف در مدیریت به ویژه در مدیریت ارز و کاهش ارزش پول از دیگر عوامل اثرگذار دانسته شده‌اند. همچنین تورم مزمن، به عنوان پدیده‌ای بلندمدت در اقتصاد ایران شناخته می‌شود و بالا گرفتن نرخ تورم در سال‌های گذشته، به عنوان یکی از اساسی‌ترین مشکلات این کشور یاد شده است. آمارگیران بانک مرکزی برای بررسی نرخ‌ها، ماهانه ۴۰ هزار منبع اطلاعاتی را مورد ارزیابی قرار می‌دهند و با اخذ قیمت ۱۲۱ هزار کالا و خدمت و بررسی دلایل افزایش و کاهش قیمت‌ها، نرخ‌ها را محاسبه می‌کنند. این قیمت‌ها نیز به ۳ طریق قیمت‌های دولتی، بازار آزاد و ترکیب این دو جمع‌آوری می‌شود (جام جم، ۱۳۸۹، شماره خبر، ۱۰۰۸۳۲۰۸۶۶۳۹).

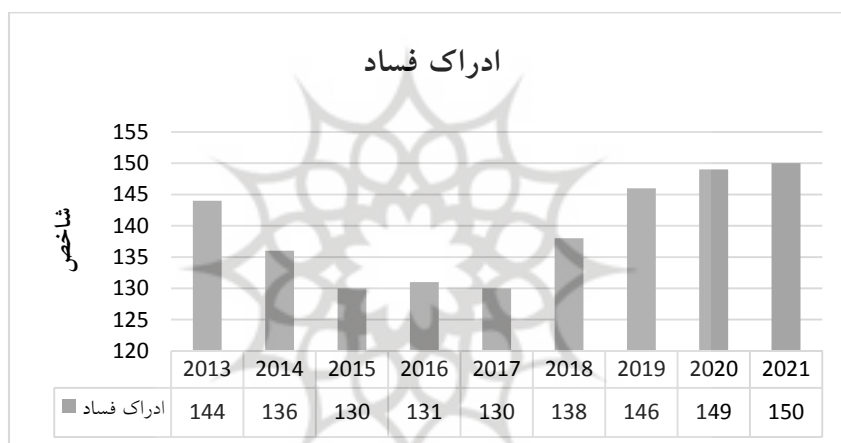
۴.۲.۵ شفافیت اطلاعاتی (اقتصادی): شفافیت اطلاعاتی یا اقتصادی، یعنی وقتی

اطلاعات از سمت مردم در اختیار حکومت قرار می‌گیرد و به معنی عدم وجود هر گونه مخفی کاری یا نقص در ارائه‌ی اطلاعات و همچنین آشکار کردن فعالیت‌ها و تصمیمات و اقدامات دولتمردان است که باعث توانمندسازی رفتار حاکمیت شده و موجب ارتقاء تصمیم‌گیری و توان اجرای و توان نظارت حاکمیت می‌گردد. مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی و افزایش کارایی بازارهای مالی و کشف قیمت واقعی و تخصیص بهینه منابع سرمایه‌ای و حذف رانت‌های اطلاعاتی و همچنین تسهیل سرمایه‌گذاری‌های خارجی و ایجاد بازار مدیران حرفه‌ای از مهمترین دستاوردهای شفافیت اطلاعاتی است.

۳.۵ وضعیت شاخص‌های فساد اقتصادی در ایران بین سال‌های (۲۰۱۳-۲۰۲۱)

در این پژوهش با بررسی وضعیت فساد از طریق شاخص‌های مربوطه از طریق سازمان شفافیت بین الملل و بانک جهانی و صندوق بین المللی پول از سال (۲۰۱۳-۲۰۲۱)، نمودار زیر به دست می آید:

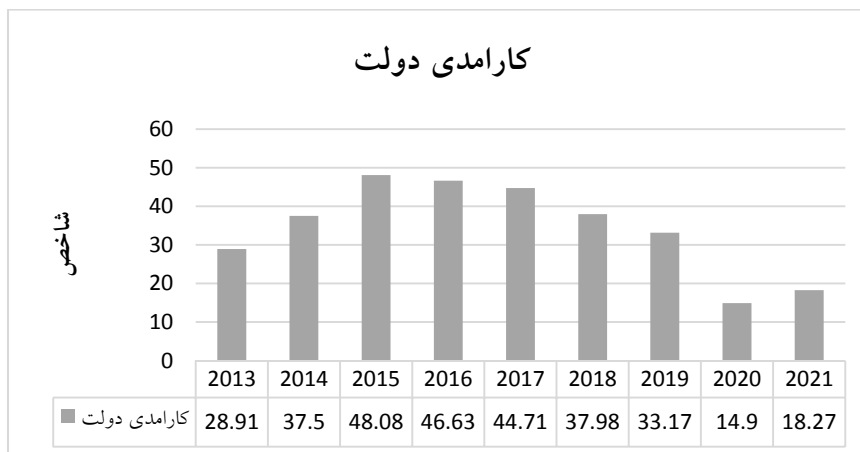
الف) با بررسی وضعیت فساد از سال ۲۰۱۳-۲۰۲۱ نمودار زیر به دست می آید، که نشان می دهد رتبه شاخص ادراک فساد در ایران از رتبه ۱۴۴ در سال ۱۳۹۲ به رتبه ۱۵۰ در سال ۱۴۰۰ تغییر یافته است و در نتیجه شاخص ادراک فساد در ایران در طول این مدت ۶ پله در جهان تنزل یافته است.

نمودار ۵. مقایسه فساد در ایران از نظر شاخص ادراک فساد از سال (۲۰۱۳-۲۰۲۱)

در این پژوهش با بررسی وضعیت شفافیت از طریق شاخص‌های مربوطه از طریق سازمان شفافیت بین الملل و بانک جهانی و صندوق بین المللی پول از سال (۲۰۱۳-۲۰۲۱) نمودارهای زیر به دست آمد:

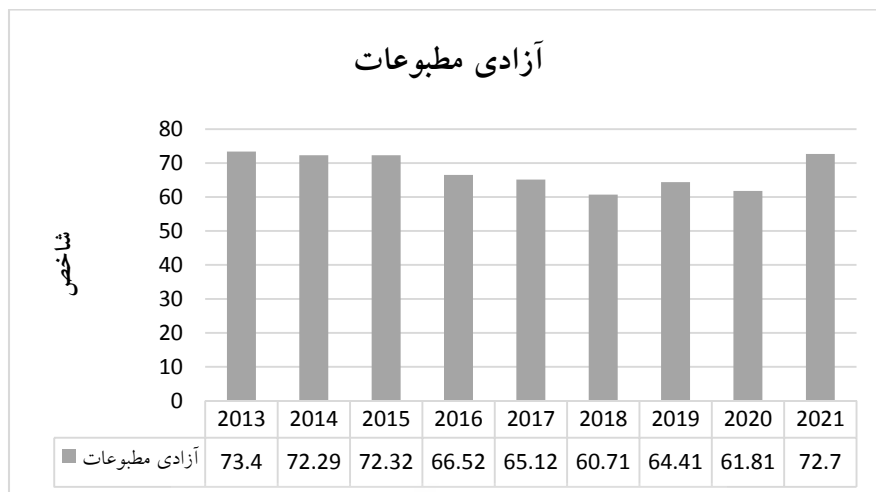
ب) با بررسی وضعیت کارآمدی دولت از سال ۲۰۱۳-۲۰۲۱ نمودار زیر به دست می آید. که نشان می دهد رتبه کارآمدی دولت در ایران از رتبه ۲۸.۹۱ در سال ۱۳۹۲ به رتبه ۱۸.۲۷ در سال ۱۴۰۰ تغییر یافته است و در نتیجه کارآمدی دولت در ایران در طول این مدت ۱۰.۶۴ پله در جهان تنزل یافته است.

نمودار ۶. مقایسه شاخص شفافیت در ایران از نظر کارآمدی دولت از سال (۲۰۲۱-۲۰۱۳)

این کاهش شاخص کارآمدی نشان‌دهنده ضعف در مدیریت منابع، اجرای سیاست‌های عمومی، و ارائه خدمات مؤثر به شهروندان است. عواملی مانند تحریم‌های اقتصادی، ناکارآمدی سیستم‌های اجرایی، و چالش‌های مدیریتی می‌توانند از دلایل اصلی این تنزل باشند. همچنین، افزایش بوروکراسی، فساد اداری، و عدم شفافیت در عملکرد دولت، تأثیرات منفی بر این شاخص گذاشته است. این روند بیانگر ضرورت اصلاح ساختارهای اداری، بهبود شفافیت و افزایش پاسخگویی دولت برای بازگشت به جایگاه بهتر در سطح جهانی است.

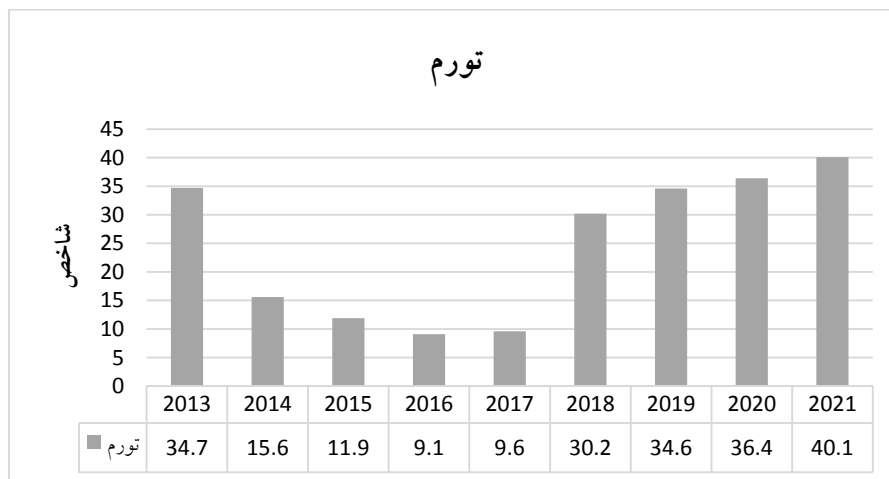
ج) با بررسی وضعیت آزادی مطبوعات از سال ۲۰۱۳-۲۰۲۱ نمودار زیر به دست می‌آید. که نشان می‌دهد رتبه آزادی مطبوعات در ایران از رتبه ۷۳.۴ در سال ۱۳۹۲ به رتبه ۷۲.۷ در سال ۱۴۰۰ تغییر یافته است و در نتیجه آزادی مطبوعات در ایران در طول این مدت ۰.۷ پله در جهان تنزل یافته است.

نمودار ۷. مقایسه شاخص شفافیت در ایران از نظر آزادی مطبوعات از سال (۲۰۲۱-۲۰۱۳)

این تغییر اندک بیانگر استمرار محدودیت‌ها در زمینه آزادی بیان و فعالیت‌های رسانه‌ای در کشور است. عواملی مانند نظارت‌های سختگیرانه، سانسور، و محدودیت دسترسی به اطلاعات، بر وضعیت آزادی مطبوعات تأثیرگذار بوده‌اند. هرچند این کاهش نسبت به دیگر شاخص‌ها کمتر است، اما نشان‌دهنده نیاز به اصلاح قوانین مرتبط با آزادی مطبوعات، شفافیت در ارائه اطلاعات، و ایجاد فضای امن برای فعالیت رسانه‌ها به‌منظور بهبود جایگاه ایران در این شاخص جهانی است.

د) با بررسی وضعیت تورم اقتصادی از سال ۲۰۱۳-۲۰۲۱ نمودار زیر به دست می‌آید. که نشان می‌دهد رتبه وضعیت تورم اقتصادی در ایران از رتبه ۳۴.۷ در سال ۱۳۹۲ به رتبه ۴۰.۱ در سال ۱۴۰۰ تغییر یافته است و در نتیجه آزادی مطبوعات در ایران در طول این مدت ۵.۴ پله درجهان تنزل یافته است.

نمودار ۸ مقایسه شاخص شفافیت در ایران از نظر تورم اقتصادی از سال (۲۰۲۱-۲۰۱۳)

این کاهش بیانگر افزایش فشارهای اقتصادی و کاهش قدرت خرید مردم است. عواملی مانند تحریم‌های بین‌المللی، سیاست‌های ناکارآمد پولی و مالی، و نوسانات نرخ ارز از دلایل اصلی تشدید تورم در این دوره هستند. تورم بالا نه تنها باعث افزایش نابرابری‌های اقتصادی و کاهش رفاه عمومی شده، بلکه بر ثبات بازارها و جذب سرمایه‌گذاری نیز تأثیر منفی گذاشته است. بهبود این شاخص نیازمند سیاست‌های پایدار در کنترل نقدینگی، تقویت تولید داخلی، و مدیریت مؤثر منابع مالی است.

۶. انطباق تئوریک نظریه نهادگرایی بر موضوع تحقیق

نظریه نهادگرایی یکی از رویکردهای مهم در تحلیل رابطه بین نهادها و فساد است که تأکید می‌کند نهادها به‌عنوان ساختارها و قواعد رسمی و غیررسمی، نقش کلیدی در شکل‌دهی رفتارهای اقتصادی، اجتماعی و سیاسی دارند. طبق این نظریه، فساد زمانی رخ می‌دهد که نهادها نتوانند به‌درستی کار کنند و قوانین و هنجارهای موجود به‌جای کنترل فساد، به آن اجازه رشد دهند. نهادگرایی بر این باور است که نهادهای قوی و کارآمد می‌توانند از طریق کاهش هزینه‌های مبادله و ایجاد شفافیت، به بهبود کارکردهای اقتصادی و اجتماعی کمک کنند، اما نهادهای ضعیف یا ناکارآمد، زمینه‌ساز فساد و مانع توسعه می‌شوند (North, 1990).

در زمینه تحقیق حاضر، نظریه نهادگرایی چارچوبی تحلیلی برای بررسی تأثیر فساد بر شاخص‌های توسعه انسانی در ایران طی دوره ۱۳۹۲-۱۴۰۰ ارائه می‌دهد. نهادگرایی معتقد است که نهادهای اقتصادی و سیاسی باید به گونه‌ای طراحی شوند که شفافیت، پاسخگویی و عدالت را تضمین کنند. با این حال، در ایران، ضعف نهادهای نظارتی و اجرایی، به‌ویژه در دوره‌های اقتصادی و سیاسی بحرانی، منجر به گسترش فساد شده است. داده‌های تحقیق نشان می‌دهد که شاخص‌هایی مانند امید به زندگی، سهولت کسب‌وکار و نوآوری در برخی موارد بهبود یافته‌اند، اما شاخص‌هایی نظیر ادراک فساد و اشتغال دچار افت قابل‌توجهی شده‌اند. این وضعیت نشان‌دهنده عملکرد ناکارآمد نهادهای مربوطه در کنترل فساد و ارتقای توسعه انسانی است. مطالعات مرتبط با نهادگرایی، از جمله پژوهش‌های نورث و پرسون و همکاران، تأیید می‌کنند که فساد معمولاً در جوامعی با نهادهای ضعیف‌تر و سطح پایین حاکمیت قانون رخ می‌دهد. این پژوهش‌ها نشان داده‌اند که نهادهایی که توانایی اجرای قوانین، ایجاد شفافیت و نظارت بر فرآیندهای اقتصادی و اجتماعی را ندارند، زمینه‌ساز افزایش فساد هستند. در ایران، عدم شفافیت در فرآیندهای مالی و اجرایی، نبود نظارت کافی و ضعف سیستم‌های پاسخگویی از عوامل اصلی گسترش فساد محسوب می‌شود. بر اساس نظریه نهادگرایی، اصلاحات نهادی از مهم‌ترین راهکارها برای مقابله با فساد و بهبود توسعه انسانی است. تقویت نهادهای نظارتی مانند سازمان بازرسی کل کشور و دیوان محاسبات، توسعه دولت الکترونیک و افزایش شفافیت در فرآیندهای اداری و اقتصادی از جمله راهکارهایی است که می‌تواند نهادهای ضعیف را به نهادهایی قوی و پاسخگو تبدیل کند. این اصلاحات می‌تواند به کاهش نابرابری‌های اجتماعی، افزایش کیفیت خدمات عمومی و در نهایت بهبود شاخص‌های توسعه انسانی منجر شود. به‌طور کلی، نظریه نهادگرایی با تأکید بر اهمیت ساختارها و قواعد نهادی، به‌خوبی توضیح می‌دهد که چگونه ضعف یا ناکارآمدی نهادها می‌تواند به افزایش فساد و کاهش توسعه انسانی در ایران منجر شود. یافته‌های تحقیق حاضر نیز این نظریه را تأیید می‌کنند و بر ضرورت اصلاح نهادهای موجود برای کاهش فساد و ارتقای شاخص‌های توسعه انسانی تأکید دارند.

۷. نتیجه‌گیری

تحقیق حاضر به بررسی تأثیر فساد بر شاخص‌های توسعه انسانی در ایران طی دوره زمانی ۱۳۹۲-۱۴۰۰ پرداخته است. در این پژوهش، رابطه میان فساد اقتصادی و اداری با

شاخص‌های کلیدی توسعه انسانی نظیر آموزش، بهداشت، رفاه اجتماعی و اشتغال مورد تحلیل قرار گرفت. فرضیه تحقیق مبنی بر این بود که فساد با کاهش شفافیت و کارایی نهادها، به افت شاخص‌های توسعه انسانی منجر می‌شود. نتایج نشان داد که فساد، به‌طور مستقیم و غیرمستقیم، تأثیرات قابل توجهی بر این شاخص‌ها دارد. داده‌ها نشان می‌دهند که شاخص‌هایی مانند امید به زندگی با ۳.۲۸ پله بهبود و شاخص سهولت کسب‌وکار با ارتقاء از رتبه ۱۴۵ به ۱۲۷ در برخی زمینه‌ها روند مثبتی را تجربه کرده‌اند. با این حال، در شاخص‌های مهم دیگری نظیر اشتغال و کارآمدی دولت افت چشمگیری مشاهده شده است. برای مثال، رتبه شاخص اشتغال ۱.۲۴ پله و رتبه کارآمدی دولت ۱۰.۶۴ پله کاهش یافته است. همچنین، در شاخص آزادی مطبوعات و وضعیت تورم، افت‌هایی به ترتیب ۰.۷ و ۵.۴ پله گزارش شده است. این روندها نشان‌دهنده اثرات منفی فساد بر نهادهای دولتی و ساختارهای اجرایی کشور هستند. تحلیل رویکرد نهادی در مبارزه با فساد نشان می‌دهد که ضعف نهادهای نظارتی و اجرایی، همراه با نبود شفافیت و پاسخگویی، از عوامل کلیدی در تشدید فساد بوده‌اند. نهادهایی مانند دیوان محاسبات، دیوان عدالت اداری و ستاد هماهنگی مبارزه با مفاسد اقتصادی نقش مهمی در کاهش فساد دارند اما با چالش‌هایی مانند محدودیت منابع، ضعف در هماهنگی بین نهادها، و مقاومت در برابر شفاف‌سازی روبرو هستند.

۸. پیشنهادات

برای مقابله با فساد و بهبود شاخص‌های توسعه انسانی در ایران، اصلاحات نهادی و تقویت سازوکارهای نظارتی ضروری است. در ادامه، راهکارهایی که بر مبنای یافته‌های تحقیق و چارچوب نظری نهادگرایی ارائه شده‌اند، مطرح می‌شود:

- **تقویت نهادهای نظارتی و قضائی:** نهادهایی مانند سازمان بازرسی کل کشور و دیوان محاسبات باید با افزایش اختیارات قانونی و بهبود زیرساخت‌های نظارتی، نقش مؤثرتری در پیشگیری و مبارزه با فساد ایفا کنند. آموزش کارکنان این نهادها و استفاده از فناوری‌های نوین برای شناسایی و پیگیری تخلفات، می‌تواند کارآمدی این نهادها را افزایش دهد.

- **توسعه دولت الکترونیک:** دیجیتالی‌سازی فرآیندهای اداری و مالی، شفافیت را افزایش داده و فرصت‌های فساد را کاهش می‌دهد. سامانه‌های شفافیت اطلاعات و

تأثیر فساد بر شاخص‌های توسعه انسانی ... (حسین اکبری و دیگران) ۳۱

دسترسی عمومی به داده‌های دولتی می‌تواند نظارت مردمی را تقویت کرده و از سوءاستفاده‌ها جلوگیری کنند.

- **افزایش شفافیت و پاسخگویی:** اجباری کردن انتشار عمومی اطلاعات مربوط به قراردادهای دولتی، پروژه‌ها و تخصیص بودجه، شفافیت را بهبود می‌بخشد. همچنین، اجرای قوانین پاسخگویی برای مقامات دولتی و الزام به ارائه گزارش‌های دوره‌ای از عملکرد آن‌ها، می‌تواند اعتماد عمومی را افزایش دهد.

- **اصلاح ساختارهای نهادی و اداری:** بازنگری در قوانین و مقررات برای حذف نقاط ضعف ساختاری که فساد را تسهیل می‌کنند، ضروری است. برای مثال، ایجاد قوانین شفاف در زمینه تعارض منافع و تخصیص منابع عمومی می‌تواند تأثیر بسزایی در کاهش فساد داشته باشد.

- **آموزش و ارتقای آگاهی عمومی:** آگاه‌سازی مردم در مورد حقوق شهروندی و آثار منفی فساد می‌تواند مشارکت اجتماعی در نظارت بر عملکرد نهادهای دولتی را افزایش دهد. اجرای این راهکارها، علاوه بر کاهش فساد، می‌تواند به افزایش کارایی نهادهای دولتی، ارتقای عدالت اجتماعی و بهبود شاخص‌های توسعه انسانی در کشور منجر شود.

کتاب‌نامه

- احمدپور، امید. (۱۳۹۴). نقش سازمان بازرسی کل کشور در پیشگیری از جرم و فساد در دستگاه‌های اجرایی *فصلنامه دانش‌ارزیایی*، ۲۶(۷)، ۱۴.
- اداتی، سید محمد مهدی. (۱۳۹۶). معیارهای کارآمدی درون‌سازمانی نهادهای مبارزه با مفاسد اقتصادی. *فصلنامه حقوق اداری*، شماره سوم، صص ۳۱-۳۶.
- بخشنده، نادیا؛ مهدی‌خانم‌حله، سحر. (۱۴۰۲). نقش دیوان عدالت اداری در مبارزه با فساد اداری. *ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر*، شماره ۱۰۴۰۰، صص ۲-۴.
- ثنایی، مهدی. (۱۴۰۲). تعارض منافع، تهران: انتشارات شرکت چاپ و نشر بازرگانی
- حشمن، محمود. (۱۳۹۹). بررسی نقش دیوان محاسبات کشور در پیشگیری از فساد مالی در دستگاه‌های اجرایی *فصلنامه علمی-پژوهشی*، شماره ۱۳، صص ۸۳-۸۶.
- رودساز، حبیب. (۱۴۰۲). ارزیابی راهبردها در سازمان های ضد فساد اقتصادی، انتشارات تدبیر اقتصاد

۳۲ جستارهای سیاسی معاصر، سال ۱۶، شماره ۴، زمستان ۱۴۰۴

- ستوده، رضا و همکاران. (۱۳۹۸). بررسی توانایی نظام پاسخگویی دیوان محاسبات کشور از دیدگاه استفاده‌کنندگان فصلنامه حقوق اداری، شماره ۲۱، صص ۱۶۷-۱۷۲.
- شکوهی فرد، سیامک و همکاران. (۱۳۹۸). اثر فساد بر توسعه انسانی. فصلنامه مدل‌سازی اقتصادسنجی، دوره پنجم، شماره اول (پیاپی ۱۶)، صفحه ۳۷-۶۶.
- عبداله‌ی، علی، توکلی جوشقانی، نازنین (۱۳۹۳). نقش فناوری اطلاعات در شفاف سازی و کاهش فساد، نشریه نشر چشم انداز مدیریت دولتی، دوره ۵، شماره ۲، صفحه ۸۶-۶۵.
- فقیهی پور، جواد، حقگو، طیبه. (۱۴۰۲). توسعه منابع انسانی و شاخص توسعه انسانی، تهران: انتشارات دارالفنون
- مصطفوی‌نژاد، سید شهاب‌الدین؛ پروین، خیرالله؛ نعیمی، عمران. (۱۴۰۱). مبارزه با فساد مالی؛ آسیب‌شناسی صلاحیت‌های دیوان عدالت اداری و سازمان بازرسی کل کشور فصلنامه حقوق اداری، شماره ۳۳، صص ۱۹۵-۱۹۸.
- میری قلعه سری، سید حسین، احسان‌پور، سید رضا، و اسماعیلی، مهدی. (۱۳۹۹). جایگاه سازمان بازرسی کل کشور در مقابله با فساد و احقاق حقوق شهروندی فصلنامه حقوق پزشکی ایران، ویژه‌نامه حقوق بشر و حقوق شهروندی، ۳۰۱-۳۱۱.
- نهادهای حاکمیتی شفافیت و مبارزه با فساد در ایران. (۱۳۹۷). گزارش کارشناسی از ساختار و عملکرد اجزای مختلف حاکمیت و سه قوه، مرداد ۱۳۹۷.

- Coase, R. H. (1991). The Institutional Structure of Production. *The Economic Journal*, 101(404), 713-719.
- Dirani, V. M. (2003). The Role of Civil Society in Promoting Transparency and Fighting Corruption in Ecuador. *Sw. JL & Trade Am.*, 10, 319.
- Easterly, W. (2001). *The Elusive Quest for Growth: Economists' Adventures and Misadventures in the Tropics*. MIT Press.
- Khan, M. (2006). Governance and anti-corruption reforms in developing countries: Policies, evidence and ways forward. G-24 Discussion Paper No. 42 https://eprints.soas.ac.uk/9920/1/UNCTAD_GDS_MDPB_G24_2006_4.pdf
- Salihu, H. A., & Jafari, A. (2020). Corruption and anti-corruption strategies in Iran: An overview of the preventive, detective and punitive measures. *Journal of Money Laundering Control*, 23(1), 77-89.
- Sen, A. (1999). *Development as Freedom*. Oxford University Press